

FÁBIÁN LÁSZLÓ

Egy könyv közegében

ALEXA KÁROLY: KOLDUSÁLLÁS

Réges-régen nem írtam már könyvkritikát, valahogy nem támadt hozzá kedvem, jól-lehet, valamikor úgyszólván rendszeresen. Ezúttal sem ragaszkodom a kritika műfajához, a címnek megfelelően inkább megkísérek valamiféle behatolást abba a világba, amely – a tartalomjegyzék szerint – jócskán ígér akár meglepetéseket. Ugyanakkor gyanítom, sejtem, tudom, közös élményeket, élmény-átfordéseket (mintha magamat mondaná, mintha mondhatnám én is őt), szívmenlengetőket, zordabbakat. Egyáltalán nem esetlen konfliktusunkra gondolok, jó ideje – hadd mondjam ezzel a csúfságos, közönséges szóval: *lerendeztük*, merthogy ez illik hozzá. Igyekszem – természetesen – a szöveg közelébe maradni, ám semmi kritikusi precizitás, különben is: breviáriumképpen olvasom a könyvet, ahol éppen fölüti szeszélyem. Ámbár *A nemzeti kód* című preambulummal kezdtem az olvasást: a szerző kinyilvánított alapállásának megismerésével. Álláspontjának szenvedélyes korrektségét (úgy vélem, ez az oximoron passzol hozzá legjobban) készséggel elismerem, becülöm, noha korántsem mindenben osztom, vagy inkább: egynémely – főleg érzelmi – megnyilatkozásával nem azonosulhatok (még az is lehet, a magam elfogultságai, esetleges bizonytalanságai, netán téveszméi szerint). Annak ellenére sem, hogy – némi nagyképűséggel szólva – egyazon fronton igyekeztünk helytállni jóval a rendszerváltoztatás előtt (például: *Mozgó Világ*), azután meg éppen – közéleti, politikai megnyilvánulásainkban. Tekinthettük egymást fegyvertársaknak, viaskodhattunk együtt a liberális idioszinkráziákkal, utálhattuk az esztelen, a hatalmi önzésből eredező gyűlölködést, átkozhattuk a pofátlan hazudozást, netán a *jakbec* főnnhéjazást, az olcsó gögöt, a szakadatlan kioktatást demokráciából azok részéről, akik normáit percig sem gondolták magukra nézvést betartandóknak, de akár nevezthetünk is a mesterkélt hisztériákon, félre sikerült „akciózásokon” (korabeli műszó – jegyzi: TGM), esetlegesen pedig, noha nem elviekre alapozva, össze-összehozott az irodalmi (jó)ízlés (a zárójel itt tudatos szerénykedés). Nekem viszont Antall József halálával lényegében kimerült politikai érdeklődésem, a demokráciák folyamatos szemfényvesztése a pénzmagnetizmusában lidérccé vált szememben, de nincs ínyemre az új-keletű „kereszténykurzus”, még annyira sem filozemita habitüék minduntalan fölhabzó antiszemitázása. Úgy hiszem, tudom, mi mennyit ér *lett-légyen szó* – teszem azt – önnön magyarságomról, kötődésemről a magyar vidékhez, így-úgy kiművelt intellektusomról, amelynek keresztény talapzatát dehogy tagadnám. Vagyis egészen biztos vagyok benne, hogy hozzájárultam, továbbra is hozzájárulok a magam lehetőségei szerint az Alexa által bámulatosszorgalommal firtatott *nemzeti kódhoz* (ha már egyszer így nevezi). Magyarán: ha mindent mérlegre teszek, inkább vagyok vele újfent (?) egy fronton, semmint ellenfelei – vélhetőleg népes – táborában.

Mazsolázgatva tehát a breviáriumban mindenekelőtt abbéli, korábban már kialakult véleményemet kell megerősítenem, hogy a szerző, ellentétben néhány „szaktársával” (kritikus, irodalomtörténész, publicista stb.), remekül ír, amit – *contradixio in adjecto* – modorosságából következtettem ki, hiszen minden valamire való író modoros (netán ez merőben a magam mentsége?). Élvezetesen, ízléses változatossággal, egyúttal ragaszkodó pontossággal forgatja a magyar nyelvet: fölépíti gondolkodásmódjához a maga sajátos stílusát. Ez szememben olyan jelentős erény, amit nem lehet eléggé hangsúlyozni, tudatosítani, ugyanis a „mély-nemzetiek” gyakorta hadilábon állnak a nemzeti nyelvvel. Ahhoz, hogy valóban megmaradhassak a szöveg mellett, és ne kóboroljak el valami zezzugos, ám föltétlenül divatos interpretációban, ez nem pusztán kedvcsináló, de közelítés a nyelvi, logikai, nyelv-logikai szerkezethez, azaz: az eszmék hordozójához, következésképpen: az eszmékhez. A nyíltan vállalt eszmeiséghez, nemzeti elkötelezettséghez, politikai hitvalláshoz. *Expressis verbis*: székértábor szinten. Anélkül, hogy bárkire oktrojálnám véleményemet, különállásomat jelentem be: iszonyodom ettől a – és még csak nem is pontos a jelző – politikai skizofréniától, amit még a bolsevista sandaság telepített aknamezőként korántsem csupán a magyar közéletbe, roncsolandó minden erkölcsi normát. Elhatárolódásom pusztán a táborosdira vonatkozik, Alexa undorát napjaink illuminátusaitól érteni, sőt, átérezni vélem.

Bizonyos mértékig óvakodásomat jelzi a közelítésben, hogy elsőül a *Laudáció és nekrológ* című fejezetbe fogtam bele, amely számításom szerint eligazít a szerző irodalmi-művészeti értékrendjében. Akkor is, ha szó sincs esztétizálásról, annál inkább bizonyos emberi értékek, jellemhibák, botlások latolgatásáról abban az elfogadási közegben, amelyben a dicsérő és sirató egyáltalán megbecsül, minősít. Tisztában vagyok vele, hogy ez némiképpen ízlés kérdése, ám azzal szintén, hogy egy olyan fölkészült, alaposan kiművelt irodalmár, mint Alexa komolyabb tévedést nem követhet el. Miképpen nem is teszi. Ráadásul jól meglepett a korán elhunyt Nagy Gáspárról írott finoman tétova *pannon elégiájával*, amelyből kitetszik, lehetnek fönntartásai az életművel kapcsolatosan; emberileg – gondolom – nem. Sem az életművet, sem a magatartást illetően viszont nincs Vasadi Péter esetében; igen érzékeny megjegyzései már-már kijelölik a megközelítés szempontjait. Juhász Ferencről szólva nem hagy kétséget a költői nagyság fölől (*az utolsó klasszikus*), ám nem hallgatja el a személyiség gyöngéit, amiket az én elfogultságom hajlamos a művészi önvédelem számlájára írni. Arra egyáltalán nem gondoltam, hogy évtizedek múltán szembenézek Fejes Endre hagyatékával. Igazán tiszteletre méltó igyekezettel mentené az irodalomba a menthetetlent; számomra egyértelmű: Fejes rossz író volt. Emlékszem, az egyetemen, Koczkás Sándor éppenséggel felejthető szemináriumán, hangot adtam fintorgásomnak nagy port verő (veretett?) kurzus-regényével (*Rozsdatemető*) szemben – párthű oktatóm nagy megrökönyödésére. (Nem ez volt egyetlen „tévedése” Koczkásnak, el akarta velünk hitetni Karikás Frigyesről is, hogy író volt.) Mélységes megrendüléssel olvasom Alexa búcsúzkodását két közös barátunktól, a nagyszerű Szepesi Attilától és a kiváló festőtől, grafikustól: a felejthetetlen Szabados Árpádtól. Viszont nem

tudom követni a szerző és Esterházy Péter viszonyának kataklizmáját, Csoóri Sándorral pedig aligha nekem kellene foglalkoznom, akit taszítanak – és ez kizárólag az én alkati hibám (olykor fitogtatott csólátásom?), nem föltétlenül nyegleség – a váteszek, próféták egyéb „szekértábornokok”.

Bizonyos értelemben érintettje vagyok *Az irodalom és a kor* című fejezet eszmei, eszmetörténeti megjegyzéseinek, noha nem gondolnám, hogy a szerző rám célzott volna, jóllehet, posztmodern ügyben annyiban mindenképpen részjogosult vagyok: mégiscsak nevemhez fűződik az első posztmodern magyar regény. Nem az önteltség mondatja, de faktum. Mármost szeretném leszögezni (nyilatkoztam már róla itt-ott), én a posztmodern gondolkodáshoz a stilsztika felől érkeztem, egészen pontosan az ún. *late-modern* amerikai építészet formai revízióját gondoltam végig – az irodalom szemszögéből. Természetesen olyan divatos számárságok, mint a „történelem vége” (Fukuyama) egyáltalán nem foglalkoztattak, annál inkább Lyotard aggasztó korrajza, amit építész és képzőművész barátaimmal (Kévés György, Bak Imre, Trombitás Tamás stb.) beszélgetéseinkben gyakran elemeztünk. A magunk részéről (talán a többiek nevében is mondhatom) egy új metafora-rendszer kialakítását, valamint a klasszikus avantgárd kifejtetlenül maradt fölvetéseinek újraértelmezését láttuk aktuálisnak – némiképpen a tranzavantgárd ösztönzésére is. Határozottan azt gondolom, a korszerűség követelménye igenis formanyelvi kérdés is, semmi esetre sem jelenti azt a torzképet, amelyet vélhetőleg Alexa bosszúságában fogalmazott meg – teszem azt – provokatív heccekkel, olcsó szellemeskedésekkel szemben ebben a szellemileg meglehetősen elárvult, elsermmedt (bocsánat: jobban tetszik, mint az elzsibbadt) hazában. Egy szó, mint száz: nem szeretném, ha újfent stílusjegyekből bölcselgne ki egy mindentudó „kultúr”-politika valami normatív esztétikát; jelentem, a komancsoknak sem vált be: a remekművek elmaradtak. Ugyanakkor a szerzővel együtt vallom a nagyszerű elődök, sőt, egykori kortársak (Mándy nekem is szívből, irányát tekintve Szentkuthy még inkább) életművének jelentőségét, ám nem riadoznék azoktól sem, akik egészen mást képviselnek, mint én, ha esztétikai minőséget produkálnak.

Tisztában vagyok vele, hogy a tolerancia mint igény szándékoltan lejáratott, agyonblamált (szinte diszkreditált) idea, magamra nézvést továbbra is kötelezőnek tekintem, nem dőlök be ilyen-olyan hatalmi ingereknek, innen-onnan kirekesztő to-lakodóknak, perverz hisztériázásoknak.

Annyi, remélem, kiviláglott az elmondottakból, hogy jelentékeny könyv, jelentős (fontos) szerző őszintén elének tárt pazar világával próbálok szembesülni, igyekszem eltöprengeni rokonszenveim és averzióim egyaránt, de talán mégsem pusztán saját rokonszenveimet és averzióimat szembesíteni velük, ámbár az sem föltétlenül ördögtől való. Értem és osztom árnyalt, finom rajongását Arany János iránt, tisztában vagyok Nagy László súlyával, kifejezetten tetszik, hogy róla szólva magától értetődőnek ítéli Alexa a tekintélyt; megtapasztalhattam – szerencsémre – magam is. Igaza van, föl kell vetni, újra meg újra ki kell állni egy tisztességes értékrend (igen: hierarchia és nem sunyi mellérendelés!) mellett, csupán így lehet lerázni magunkról dölyfösségükben is alattomos kánonokat és kanonizálókat, az egyébként sem irodalmi, esztétikai

akadékoskodásokat. A *lélek balga fényűzése* talán ezután is gondolkodás és önismeret, érzelmi és erkölcsi késztetés lehet jelenlévő és jövőbeli olvasók számára, elvégre azonos nyelvben, nyelvi közösségben léteznek az alkotó és közönsége. Hogy ez egyúttal politikai (és egyéb) közösség, magától értetődik > azoknak csakúgy, akik időről időre kíváncsiak belőle (önkirekesztők), hiszen – per definitionem – benne léteznek. Az viszont ismét izgató kérdés, hogy állunk az olvasással az SMS-ek korában, ahogyan szerzőnk fölveti. Vagyis nem pusztán a mit, de a hogyan (miért?) olvassunk szintén kérdés. Ez a helyzet még nagyobb terhet ró az irodalmárra.

Egyáltalán a kultúra mint szellemi javak termelője, hordozója és fogyasztója egy olyan korban, amelyben mindinkább civilizációvá kezd laposodni. A civilizáció jobbra az anyagi javakhoz kötődik, a globális civilizáció korában ez még nyilvánvalóbban így van. Naná hogy azok a népek, nációk vagy társadalmi rétegek, amelyek történelmük során nem vagy mindössze alamizsna szinten részesültek az anyagi javak elosztásából (annak ellenére, hogy megtermelésükben esetleg oroszlánrészüik volt), rendre bejelentik igényüket a számla rendezésére, noha nem a kommunista forradalom formájában, hanem a fináncióke rafinált irányításával, amit globalizmusnak hívunk. A globalizmus tehát a nemzetközi tőke jelenkori létformája. Olyan technikai civilizációt tukumál az egész világra, amely az egyenlőség hamis látszatával, szemfényvesztő liberális demokráciával szédíti a legnyomorúságosabb rétegeket is (okostelefon, I pad stb.), és zsarolja bele a fogyasztói láncba. A szellemi javak ritkán profittermelők; az anyagiak szinte mindig. A piacrabszolgáknak nincs szükségük szellemi javakra, a tőkének nyugalmasabb, ha belekábulnak a celebet istenítő álmvilágba. Ki van ez fundálva alaposan, galádul megalkotva a szerkezet mechanikája.

A százszor elátkozott *Kulturkampf* ma nem azért folyik, kié legyen a kultúra, hanem egyáltalán legyen-e kultúra. Korábban engesztelhetetlen vicssorgások jelezték az elhappolás vágyát, ma cinikus (ó-kádárius) összekacsintás tébolyít összeesküvésbe – az értékek (esztétikai, erkölcsi, közösségi, hogy ne mondjam: politikai értékek) relativizálására, netán eliminálására. Ha kissé fölszínesen, de mégis tömören kellene összefoglalnom az aggodalom tárgyát, akkor ezt találok a könyv mondandójának magvában.

Alexa – mint mindannyian – hullámzó hangulatokban éli meg a jelenséget: szarkazmustól indulatig, lehangoltságtól erélyes tiltakozásig, legyintéstől érvelésig nőnek az amplitúdók. Lelki egyensúlya biztosítására (önvigaszul?) rátalált egy szép hagyományokkal rendelkező műfajra, a beszélyre, amihez, miképpen föntebb már szoltam róla, megvan a megfelelő élményanyaga, műveltsége, írói készsége, stílusa. Sajátos alexai zsánerok sorjázhatnak elő (disznóvágás, kocsmázás, lugas-lét stb.), amelyek líraiságba burkolják a szellemi borongást, isteni kinyilatkoztatásként mutatják föl a létezés gyönyörűségeit, huncut csipkelődésnek álcázzák az ellentmondás szenvedélyességét. Közhelyesen fogalmazva: a bölcsébbé válás tisztességes és jóízű (mert nála a kettő természetes egybefonódásban jelentkezik) dokumentumai. A békeesség helykeresése a békétlenségben. Enyhe vagy inkább ritkás rezignációval. Végtére is ott a koldusállásban egy szangvinikus ember ismétli el Händel valójában tagadást rejtő kérdését: *Mért félne szívem?*

Valóban: miért is?..